

ספר

אני ה' שוכן בתוכה

בירורים בענין גבולות ארץ ישראל

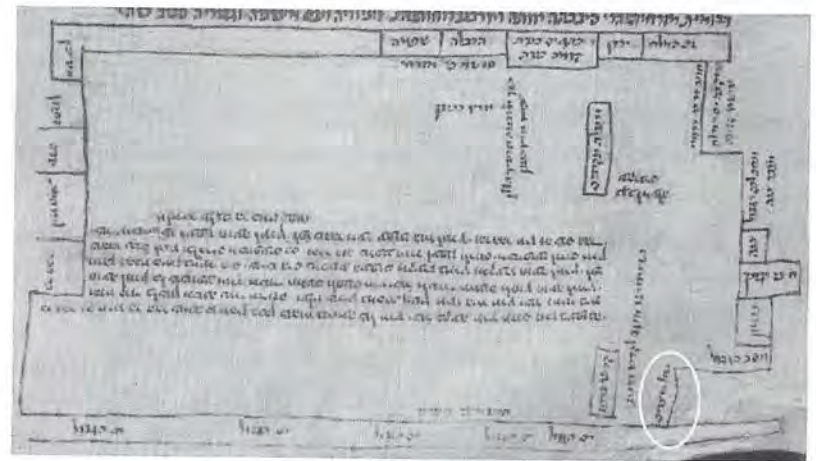
חובר בעזה"י החונן לאדם דעת ע"י

אפרים אריאל בלאאמו"ר ר' יהושע זצ"ל בוקוולד

בני ברק - שנת תש"פ לפ"ק

לכאר "ומשם הולך הקו במישור עד הים הגדול". אלא מכואר שאין "קצה הנחל" הנילוס נשפך לים הגדול. לאן נשפכו מימי הנילוס?

וכן רש"י, בציורו של גבולות ארץ ישראל (כת"י ספרית בודליאן-אוקספורד), מצייר (בפינה ימין למטה) "נחל מצרים" בקו שנמשך ממערב למזרח, ומצפון לו יבשה של "ארץ כנען" (וכן בציור השני, ע"י לקמן עמ' קטו, ודוק בפי' רש"י לדג.). אמנם מראה שפיכת הנחל לתוך הים במערב, כלומר זרימת נחל מצרים ממזרח למערב. (כידוע אין זה תואם למציאות.)

מפת ארץ ישראל של רש"י

אמנם הגר"א מתאר ש"נחל מצרים" הולך ממערב למזרח. ואכן המציאות היא שיש נחל [ממש] היוצא מעיקר הנילוס בראשית פיצול הנחלים של ה"דלתה" [מצפון לקהיר], הזורם ממערב למזרח, ומימיו נשפכים לתוך אגם, "אגם תמסח" [ואפשר שהוא משבעה הימים המקיפים את א"י (ע"י לקמן פרק ה הערה כג*)]. כפי הנראה, מים זרמו בנחל זה בעונת הגיאות של הנילוס ומילאו את אגם תמסח. [היום, האגם הוא חלק מתעלת סואץ ב"איסמעיליה"]. נחל זה נקרא בשם "ואדי תומילאת", תעלה קדומה של מי הנילוס מימי המצרים הקדומים. [גם במפה לפני 450 שנה (מפת טיילמן, אוסף ערן לאור, הספריה הלאומית), משורטט כאן נחל בשם "נחל טראיאנוס"]. להגר"א לא היה אטלס, ואעפ"כ ידע שיש נחל היוצא מהנילוס הזורם ממערב למזרח, ואין סופו נשפך לים הגדול. כנראה דקדק כן מלשון התורה "ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאתיו

היפחה, וכנ"ל. ומבאר הגר"א שמנקודת המפגש בנחל מצרים (ע"י מפה עמ' קכד) "משם הולך הקו במישור עד הים הגדול" [ולא פירש כהתרגום ירושלמי "למערבא", שצע"ג במציאות], והיינו בערך כ-20 ק"מ ממזרח לתעלת סואץ, שם היה נשפך לים הגדול הזרוע ה"פליוסק" של הנילוס.

עפ"י ביאור הגר"א, יש לפרש "נחל" מצרים כפשוטו, נחל ממש

הזרועות של נהר הנילוס העתיקות המפה אינה מראה את הנחלים המתפצלים האשקים את כל שטח ה"דלתה"

שפם - מעיין הבניאס ובריכת רם - נחלת דן

אחרי "לבא חמת", המקום הראשון הנמנה בגבולות הארץ שיש לנו זיהוי למקומי^ב הוא "שפם", אשר זיהויו נמצא בתרגום ירושלמי וברש"י, וכפי שהעתיק הכפתור ופרח (פרק ו) "פרש"י ז"ל, שפמה פנייס, שכן תרגם ירושלמי שפמה. שם נובע הירדן, וכן קורין לו הישמעאלים היום פנייס". [פירוש רש"י הנ"ל נמצא בכת"י בסמוך לצורת ארץ ישראל שרשם רש"י בפ' מסעי, והושמטה מהדפוס (עי' הערה ד)]. גם נוסחת הכפתור ופרח בתרגום ירושלמי, כן הוא בכת"י הנמצא כיום^ב. והיינו

"חצר עינן גבול דמשק" (יחזקאל מז, מח, א). וכן מציינו (בכא בתרא עד:): שנהר פיגה ["הפרפר"] הוא גבול לארץ ישראל.

אמנם לא יתכן כלל ש"דיר קינן" הנ"ל הוא "חצר עינן" של גבול הצפון, שהרי נמצא יותר מ-100 ק"מ לדרום מקצה הר הלבנון (הגבול הצפוני ע"י למעלה), ואף בנטיה למערב. ועוד, הרי מוזכר מקום הנ"ל במפורש ["עיינותיה דדמשק"] בתרגום ירושלמי (פי' מסעי לד, טו) [בנוסחה אחת], ומבואר שם שהוא ככלל גבולות של השנים וחצי שבטים, ועוד מפורש שם שנחלת "עבר הירדן" עוד ממשיכה יותר לצפון מ"עיינותיה דדמשק". אמנם תחילת "נהר הפרפר, הפיגה", היא אכן גבול גבול מזרח לעבר הירדן (עי' לעיל בענין "חופתא דלבנון"). ומה שמבואר בפסוקי ס' יחזקאל "חצר עינן גבול דמשק", גבול דמשק" פירושו "גבול ארץ דמשק". דוק בפסוק שם "ופאת קדיים מפין תרן ומפין דמשק" (יחזקאל מז, יח).

בג. בתרגום ירושלמי המודפס בחומשים שלנו כתוב "אפמיס". אין להעלות על הדעת שהכוונה ל"אפמיא" שבסוריא (הלה פי' משנה יא: א) שהרי פשוט שיש לתלות שלכפתור ופרח ולרש"י היתה הנוסחה המדויקת. וכן נוסח כת"י של תרגום

לישראל נראה שיותר ללא פקפוק כלל, שהרי אותם הראשונים הסוברים שאסור לצאת מעולי בכל מפני שזה עיקר א"י לדעתם, כל הני ראשונים מקילים בשביעית לאחר הביעור בעולי מצרים, ונראה לשיטתם קיימי שמקילים כ"כ משום שלדעתם "אינו ארץ ישראל ממש" (עי' פרק א שהארכנו בה). ולשיטתם הנ"ל, מוכיחים כל הני ראשונים מהמשנה שעבר הירדן נתקדש ע"י עולי בכל (עיי' סוף פרק ו). אם כן נראה שממ"נ מותר לישראל לצאת לעבר הירדן, להרמב"ם אינו יוצא מעולי מצרים, ולתוס' מוכח שעבר הירדן נתקדש ע"י עולי בכל.

וכן נלע"ד שאין לאסור [אף לישראל] יציאה לעבר הירדן משום איסור יציאה ממקום השכינה, שהרי לא נזכר בחז"ל איסור לצאת מיהודה והגליל לעבר הירדן, ואכן אף בעבר הירדן יש דרגה של חסרות השכינה אף שהיא פחותה מהירדן ולמעבר. כן הובא לעיל פרק ה בשם הגר"א, ועיי'ש הוכחות גם מפסוקים.

בב. אע"פ שלכאוי היה נראה שיש זיהוי ל"חצר עינן", התחנה האחרונה לכוון מזרח בגבול הצפון, שהרי בשם זה [דיר קינן] מציינו מקום מצפון מערב לדמשק, בין "מעין כרדה" ובין "מעין פיגה" מקורות נהר הפרפר. וכן מציינו כתוב

לנחל הבניאס וממערב ל"ברכת רם" ולנחל סער קדושת "ארץ כנען", ע"י לקמן הערה כד, וע"י גם למעלה הערה ז**.

[מסקנתנו בדין החרמון, והצפון בכלל, נוטה מדעות החוקרים, המדרים את גבול הצפוני של עולי בכל, עפ"י השערותיהם השונות בזיהוי השמות (בדימוי צלילים) בברייתא דתחום עולי בכל (עי' לעיל הערה יד-טו). אכן מפורש בירושלמי וברמב"ם שגבול עולי בכל נמשך עד קרוב לצידון, שלא כהשערותיהם (עי' עמ' קס), וכן דקדקנו בברייתא הנ"ל שמגיע הגבול לצפון עד נחל אוולי. וכן לענין הר החרמון, נתלו בזיהוים הקשה ל"תרנגלא עילאה דקיסרו" (עי' למעלה). וע"י לעיל עמ' לד-לה (ובהערה ט שם) ביאור כללי במכוון בברייתא הנ"ל].

הגבול של ארץ ישראל לכוון מזרח ברמת הגולן - כבר ביררנו (פרק ו עמ' פד-פו) שהוא הרוח המערבי של "הר חוורן" בסוריה. ומשמע (ירושלמי פי' ה"א דף טו:): שרק בתחום "הר חוורן" אסור לכהנים לצאת, לאחר "נוה" ו"דרא"י" (נוסחת הירושלמי בר"ש סירליו), הלא אלו מקומות ידועים [למזרח מרמת הגולן]. אם כן, כל רמת הגולן ודאי בתחום עולי מצרים לדעת התוספות, ובתחום עולי בכל לדעת הרמב"ם (עי' לעיל עמ' מח). ע"י הערה כ"א. [ע"י לקמן (עמ' קעט) דחיית דעת הטוענים שיש חו"ל ממזרח לכנרת].

בא. ע"י סוף פרק ו בענין "עולי בכל בעבר הירדן", הרי דעת הראב"ד, וכן לדעת החזו"א ועוד ברמב"ם, עבר הירדן לא התקדש ע"י עולי בכל, וכפשטות גם רמת הגולן (ממזרח לבניאס) נחלת חצי שבט מנשה, ככלל "עבר הירדן" [שהרי אינו בכלל גבולות "ארץ כנען" של פרשת מסעי לתשע וחצי שבטים]. והרי לדעת הרמב"ם, מה שלא נתקדש ע"י עולי בכל מטמא טומאת ארץ העמים. אם כן יהיה אסור לכהנים לעבור את הירדן לשם.

עכ"פ דעת הר"ש, התוס', הסמ"ג, הרשב"א, הריטב"א, והתשב"ן, שעבר הירדן אכן התקדש ע"י עולי בכל. וכן פשטות לשון הרמב"ם משמע שהחזיקו עולי בכל בעבר הירדן, וכפי שמבארים המהר"י קורקוס והקה"י. ועוד, דעת התוס' ורבינו יואל שטומאת ארץ העמים תלויה בעולי מצרים.

אמנם צ"ע מסוגית הירושלמי (שביעית פי' ה"א דף טו:): "כהניא שאלון לר"י ארן חוטא דנוה אמר לון ר' יוחנן בשם ר' חזניה דברת חוורין נהגין כהניא מטיי על דראי והון חוטא דבוצרייא עד דפרדיסא" שלפי המקומות המוזכרים [דרא"י, "נוה",